

Źródła do dziejów Prószkowa. Quellen zur Geschichte von Proskau, red. naukowa ANDRZEJ HANICH, przy współpracy HUBERTA DOBRANOWSKIEGO, wyd. Instytut Śląski, Opole 2012, ss. 578, ISBN 978-83-7126-283-8, 978-83-7511-141-5; ***Studia do dziejów Prószkowa***, red. ANDRZEJ HANICH, Wydawnictwo Maria, Opole 2014, ss. 271, ISBN 978-83-64868-12-2.

W ostatnich latach na rynku czytelniczym pojawiły się dwa obszernie dzieła opracowane pod redakcją naukową ks. Andrzeja Hanicha pt. *Źródła do dziejów Prószkowa. Quellen zur Geschichte von Proskau* (Opole 2012) oraz *Studia do dziejów Prószkowa* (Opole 2014). Pierwsza z wymienionych publikacji wydana została nakładem Państwowego Instytutu Naukowego – Instytutu Śląskiego w Opolu, a druga przez Wydawnictwo „Maria” w Nowej Rudzie i Parafię św. Jerzego w Prószkowie.

Ks. prof. dr hab. Andrzej Hanich jest proboszczem parafii pw. św. Jerzego w Prószkowie, pracownikiem naukowym w PIN – Instytucie Śląskim w Opolu, a w minionych latach był sekretarzem abp. Alfonsa Nossola, radcą Kurii Diecezjalnej w Opolu i jej rzecznikiem prasowym, następnie organizatorem i pierwszym dyrektorem radia diecezjalnego – Radia Plus Opole (obecnie Radio DOXA). Jest wybitnym znawcą dziejów kultury chrześcijańskiej w XX w. oraz źródeł o proveniencji kościelnej, autorem 12 pozycji książkowych oraz 125 artykułów naukowych i popularnonaukowych z zakresu historii Kościoła kato-

lickiego na Śląsku Opolskim w latach II wojny światowej i okresie powojennym. Jest również pomysłodawcą i realizatorem wielu akcji społecznych na rzecz Kościoła i społeczeństwa w regionie. W jego dorobku naukowym znajdują się tak znaczące dzieła naukowe, jak: *Czas przełomu. Kościół katolicki na Śląsku Opolskim w latach 1945–1946* (Opole 2008) oraz dwutomowe dzieło pt. *Ksiądz infułat Bolesław Kominek, pierwszy administrator apostolski Śląska Opolskiego (1945–1951)* (Opole 2012) i *Ksiądz Bolesław Kominek. Wspomnienia i dokumenty pastoralne pierwszego administratora apostolskiego Śląska Opolskiego (1945–1951)* (Opole 2012).

Pierwsza z recenzowanych książek – *Źródła do dziejów Prószkowa* – jest zbiorem źródeł do dziejów Prószkowa z XVI, XVII, XVIII, XIX i XX w. pozyskanych z prószkowskiego archiwum parafialnego napisanego i zebranego w pierwszej połowie lat 30. XX w. przez ks. Hugona Kwiotka (Hugo Quiotek), wieloletniego proboszcza parafii św. Jerzego w Prószkowie – autora *Kroniki Prószkowa (Die Chronik von Proskau)*. Po żmudnej kwerendzie źródłowej i ustaleniu, że nie wszystkie teksty z *Kroniki* są autorstwa prószkowskiego proboszcza, lecz zbiorem źródeł spisanych przez różnych autorów, ks. Hanich wybrał tylko tekst Kwiotka zatytułowany *Historia Prószkowa* oraz dwa inne teksty autorstwa Kwiotka, tj. *Katolickie Seminarium Nauczycielskie w Prószkowie* oraz *Jubileusz katolickiego kościoła parafialnego w Prószkowie*. Z *Kroniki* ks. Kwiotka autor zamieścił natomiast odpisy nieistniejących już dokumentów znanych i nieznanymi autorami oraz tekst napisany przez ks. dra Józefa Knosałę (Knossalla), dotyczący działalności stowarzyszenia *Marcomannia* studentów prószkowskiej Pomologii, oraz Alfonsa Kreuzera, dotyczący ołtarzy, figur i obrazów w kościele parafialnym w Prószkowie. Zamieszczone zostały także wyjęte z *Kroniki* Kwiotka teksty źródłowe Emanuela Talara, Alfreda Steinerta, Scholza, Maxymiliana Hartmanna, Hansa Lutscha i Josefa Gallusa dotyczące historii Prószkowa i rodu Pruskowskich.

W recenzowanym zbiorze materiałów źródłowych znajdują się również artykuły odszukane przez ks. Hanicha dzięki kwerendzie bibliotecznej i archiwalnej, zamieszczone w różnych książkach, czasopismach i prasie w XIX i XX w., oraz dokumenty zdeponowane w Archiwum Państwowym w Opolu dotyczące dziejów Prószkowa. Są to teksty: Johannesy Sinapiusa, Conrada Błażka, Claudii Zonta, Josefa Jungnitza, Friedricha Alberta Zimmermanna, Johanna Georga Knie, Edwarda Woyniłłowicza, Augustina Weltzla, Erwina Hintzego, Bernharda Goertha, Ernsta Königera, Johanna Friedricha Zöllnera, Samuela Kolonko, Ferdinanda Tschecha i innych.

Z obszernego, liczącego 229 stron zapisu *Kroniki Katolickiej Szkoły Ludowej w Prószkowie (Chronik der katholischen Volksschule in Proskau)* zamieścił ks. Ha-

nich jedynie te fragmenty, które dotyczyły liczebności poszczególnych klas szkoły, języków używanych przez uczniów i nauczycieli oraz ważnych wydarzeń z życia szkoły. Pomiął fragmenty mniej ważne, np. opisy przebudowy szkoły. W całości opublikował natomiast *Relację siostry Helintrudis z jej przeżyć na Śląsku w latach 1942–1946* (*Bericht von Schwester Helintrudis über ihre Erlebnisse in Schlesien in den Jahren 1942–1946*), zawierającą opis tragicznych wydarzeń, jakie miały miejsce w trakcie wkroczenia w 1945 r. Armii Czerwonej na ziemię Śląska Opolskiego. Siostra Helintrudis ze zgromadzenia św. Franciszka (Maria Schorn) opiekowała się rannymi żołnierzami w Zakładzie św. Józefa w Prószkowie, który pełnił w czasie wojny rolę lazaretu.

W zbiorze źródeł do dziejów Prószkowa zamieszczony został również artykuł opolskiej mediewistki, prof. Anny Pobóg-Lenartowicz, w którym autorka omawia obszerne materiały źródłowe dotyczące rodu Pruszkowskich, jakie znajdują się w Morawskim Ziemskim Archiwum w Brnie (*Moravský Zemský Archiv*) w zespole akt *Rodina Pruskowkych*. Są to: testamenty członków rodu Pruszkowskich, inwentarze zamku w Prószkowie, dokumenty dotyczące spraw majątkowych, genealogie rodu, dokumenty świadczące o aktywności międzynarodowej rodu, aktywności dobroczynnej i fundacyjnej, przynależności do stowarzyszeń i bractw religijnych oraz zasobów zbioru bibliotecznego tego wpływowego rodu.

W sumie zbiór materiałów źródłowych do dziejów Prószkowa zawiera 41 tekstów o objętości od kilku do kilkudziesięciu stron, opatrzonych przez ks. Hanicha obszernymi przypisami. Warto zaznaczyć, że piarstwo naukowe autora charakteryzuje się umieszczeniem w treści głównej pracy obszernych, wyczerpujących odsyłaczy objaśniających, poszerzających informacje, polemicznych, dokumentujących cytaty i bibliograficznych. Szczególnie cenne są objaśnienia terminów, określeń i znaczeń używanych w strukturach kościelnych oraz biogramów osób duchownych. Odzwierciedlają one jego erudycję, świadczą o umiejętności formułowania twierdzeń i ustaleń badawczych.

Każde z zamieszczonych źródeł posiada odpowiednią metryczkę, informującą w jakim języku został sporządzony dany dokument, notę biograficzną autora tekstu, datę i miejsce powstania dokumentu lub jego opublikowania oraz nazwisko tłumacza i redaktora. W metryczce znajduje się też komentarz redakcyjny, wskazujący na błędy i nieścisłości w tekście dotyczące głównie nazewnictwa miejscowości. Wszystkie teksty źródłowe opublikowane zostały w języku polskim i niemieckim. W publikacji znajduje się też zapis bibliograficzny źródeł i opracowań oraz 14 fotografii (dawnych widokówek) Prószkowa z XIX i XX w. z dwujęzycznym podpisem. Jest to niezwykle ważne dla percepcji treści przez czytelników i badaczy naukowych. We wstępie ks. Hanich informuje czytelnika o rodzaju i pochodzeniu

publikowanych źródeł, ich znaczeniu w przekazie historycznym, natomiast Hubert Dobranowski – tłumacz materiałów źródłowych sporządzonych w języku niemieckim na język polski i spisanych w języku polskim na język niemiecki, wyjaśnia zasady przyjętych rozwiązań przy tłumaczeniu i zapisie imion, nazwisk i nazw miejscowości.

Druga z recenzowanych publikacji, *Studia z dziejów Prószkowa* (Opole 2014), jest rezultatem badań podjętych przez ks. Andrzeja Hanicha nad problematyką dziejów Prószkowa i okolicy, niewielkiego subregionu Śląska Opolskiego. Jest ona następstwem penetrowania źródeł i swoistego rodzaju kontynuacją badań nad historią tej ziemi. W opracowaniu zamieszczonych zostało 5 artykułów, zróżnicowanych pod względem treści i objętości. Mankamentem tej publikacji jest krótki, jednostronnicowy wstęp, zbyt ogólnikowo informujący czytelnika o jej zawartości.

Pierwszy z zamieszczonych artykułów naukowych, autorstwa Aleksandry Paszkowskiej pt. *Z dziejów Borów Niemodlińskich wokół Prószkowa* (s. 7–73), dotyczy krainy Borów Niemodlińskich, w obszarze których leży Prószków. Pochodzi z publikacji zbiorowej *28' Historia Borów Niemodlińskich – przestrzeń geograficzna i historyczno-kulturowa*, wydanej pod redakcją Daniela Podobińskiego (Niemodlin 2013). Autorka ukazała w nim przyrodę Borów Niemodlińskich, historię i oblicze kulturowe, w tym także struktury kościelne regionu.

W jednym z trzech opracowań zamieszczonych w *Studiach z dziejów Prószkowa*, pt. *Duszpasterstwo a język ojczysty mieszkańców Śląska Opolskiego przed 1945 rokiem, ze szczególnym uwzględnieniem parafii dekanatu prószkowskiego, w świetle niemieckich kościelnych schematyzmów wrocławskich*, ks. Andrzej Hanich przedstawił specyfikę duszpasterstwa na Śląsku Opolskim w czasach niemieckich, wynikającą ze zróżnicowania etnicznego jego mieszkańców, o czym świadczy używanie języka przez jego mieszkańców w życiu codziennym i w duszpasterstwie parafialnym. Podkreśla, że do 1945 r. na Śląsku Opolskim języka polskiego używała ludność mieszkająca na prawym brzegu Odry, a językiem niemieckim posługiwała się ludność zamieszkała w powiatach głubczyckim, nyskim, grodkowskim, a częściowo również w niemodlińskim i kluczborskim. Przedwojenna granica językowa pokrywała się z granicą państwową polsko-niemiecką, dzieląc czasami nawet parafie, np. w dekanacie niemodlińskim posługiwano się językiem niemieckim i polskim, w parafii Prószków – językiem polskim. Ustalenia badawcze autor oparł na materiale źródłowym – schematyzmach (rocznikach-informatorach) wrocławskich z XIX i XX w., przedstawiających „geografię językową” dekanatu prószkowskiego.

W tekście *Kościół katolicki na Śląsku Opolskim w latach 1945–1946, ze szczególnym uwzględnieniem parafii w dekanacie prószkowskim* ks. Hanich ukazuje rolę

Kościół katolickiego na Śląsku Opolskim w czasie walk frontowych i przejmowania tego regionu przez Armię Czerwoną oraz po objęciu władzy przez polską administrację. Pisze o zniszczeniach kościołów i innych obiektów sakralnych, stratach wśród ludności śląskiej, w tym duchowieństwa, powojennej weryfikacji i wysiedleniach, polskim osadnictwie, ustanowieniu Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego, służbie duszpasterskiej duchowieństwa, ich wysiłków podejmowanych na rzecz odbudowy kościołów. Najwięcej miejsca poświęcił dekanatowi prószkowskiemu oraz tragicznym wydarzeniom, jakie miały miejsce w Boguszycach. W tym obszernym artykule wykorzystane zostały materiały źródłowe, zwłaszcza ankiety z 37 dekanatów Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego znajdujące się w Archiwum Diecezji Opolskiej, oraz literatura przedmiotu.

W kolejnym artykule autorstwa ks. Andrzeja Hanicha, zamieszczonym w omawianej publikacji, pt. *Przyczynek do dziejów duchowieństwa ziemi prószkowskiej*, przedstawione zostały sylwetki księży kierujących dekanatem prószkowskim – ks. dziekana Hugona Kwiotka oraz księży dziekanów prószkowskich okresu powojennego – Jana Skorupy i Bolesława Bilińskiego, a także biogramy kapłanów spoczywających na cmentarzu parafialnym w Prószkowie – Józefa Kubisa, Waleriana Dziunikowskiego, Adolfa Kukuruzińskiego. Zamieszczone zostały również biogramy proboszczów prószkowskich od XVI w. po czasy współczesne.

W *Studiach do dziejów Prószkowa* znajduje się tekst Mariusza Bajno zatytułowany *Troska o zabezpieczenie i należyty stan techniczny zabytkowego kościoła parafialnego św. Jerzego w Prószkowie*, w którym zostało ukazane znaczenie historyczno-architektoniczne i użytkowe tego kościoła oraz działania, jakie podjęto w celu zlikwidowania przyczyn stale pogarszającego się stanu technicznego budynku i ścian oporowych utrzymujących skarpe. Artykuł zawiera ekspertyzę techniczną budynku kościoła, m.in. fotografie i rysunki techniczne konstrukcji budynku i muru oporowego skarpy. Autor tekstu ukazuje również determinację i działania, jakie należało podjąć przy ratowaniu historycznych obiektów budownictwa sakralnego, jakim jest kościół w Prószkowie.

Studia z dziejów Prószkowa dopełnia wywiad, jaki przeprowadził z ks. Andrzejem Hanichem redaktor Krzysztof Ogiolda z „Nowej Trybuny Opolskiej” pt. *2,5 tysiąca przepisów w książce kucharskiej proboszcza z Prószkowa* („NTO” 9–10 IX 2014), opatrzony w tej książce tytułem *Skarby kulinarne pomagają uratować skarb historyczny*. W rozmowie ks. Hanich nawiązuje do swej pierwszej książki kucharskiej – *Opolszczyzna w wielu smakach* – wydanej w 2012 r., w której przytoczone przepisy kulinarne świadczyły o przenikaniu kultury kresowej na ziemię Śląska Opolskiego i mieszanii się jej ze śląskimi elementami kulturowymi. Dochód ze sprzedaży drugiej książki kulinarnej ks. Hanicha, pt. *Smaki polskie i opolskie. Skar-*

by dziedzictwa kulinarnego (Opole 2014), przeznaczony został jako wkład własny parafii (cegiełki) na remont perły barokowej architektury sakralnej – kościoła św. Jerzego i wspierającego go muru oporowego w Prószkowie.

Obie recenzowane książki opracowane pod redakcją naukową ks. Andrzeja Hanicha posiadają dużą wartość poznawczą, potrzebną dla poznania dziejów Kościoła katolickiego na Śląsku Opolskim, a w szczególności dekanatu prószkowskiego. Zarówno *Źródła do dziejów Prószkowa*, jak i *Studia z dziejów Prószkowa* są wynikiem żmudnych badań i studiów nad dziejami regionalnymi – „małej ojczyzny” i mieszkającej w niej społeczności. Są doskonałym kompendium wiedzy z historii regionalnej i historii Kościoła. Obie publikacje powinny zainteresować nie tylko mieszkańców Prószkowa i okolic, ale także powinny być adresowane do studentów teologii, nauk humanistycznych i społecznych oraz wszystkich zainteresowanych badaniem historii Kościoła katolickiego w Polsce.

Danuta Kisielewicz